

Fortsatt kritisk for rensefisken

Høy dødelighet blant rensefisk i løpet av produksjonssyklusen til laks er et vedvarende problem. Til tross for mange etiske innsigelser mot bruk av rensefisk i kampen mot lakselusen, vises problemstillingen i liten grad på den politiske dagsorden eller drøftes i media.

Av: Ewa Harasimczuk, fagansvarlig fiskehelse, Veterinærinstituttet

I 2018/2019 gjennomførte Mattilsynet en nasjonal tilsynskampanje om velferd hos rensefisk. Målet med kampanjen var å bidra til god velferd hos rensefisken med følgende tiltak: Få oversikt over tilstanden, presisere gjeldene regelverk, rette opp eventuelle regelbrudd og foreslå tiltak for å bedre velferden.

Kampanjen avdekket en rekke utfordringer som blant annet: Manglende oversikt over rensefiskens velferd, registrert dødelighet på over 40% og i tillegg et stort uregistrert tap. Det kom frem at en av hovedårsakene til dødelighet i sjø var medikamentfri avlusning av laks samtidig med behandling av rensefisk, noe som er «unødvendig» da rognkjeks og de ulike leppefiskartene ikke er mottakelige arter for lakselus. Mattilsynet fremholdt at dersom ikke velferden til rensefisken ble vesentlig forbedret, måtte bruken av rensefisk helt eller delvis avvikles.

Det er fjerde året på rad at det er registrert en nedgang i utsett av rensefisk. Siden toppåret i 2019 er bruken redusert med nesten 45%. Årsakene til nedgangen er sammensatt. Fiskehelsepersonell trekker frem at flere har valgt å avvikle eller redusere bruken fordi det er vanskelig å overholde kravet om å sortere ut rensefisken før avlusning, og at utsett på uegnede lokaliteter unngås. Flere nevner også at helse og velferdsutfordringene er for store til å rettferdiggjøre bruken.

Har rensefisken fått bedre velferd?

Nå, mer enn fem år etter kampanjen, er det lite som er endret. Det er fortsatt manglende oversikt over rensefiskens helse og velferd. Både dokumentert

dødelighet og uregistrert tap er fortsatt høyt. I 2023 ble det satt ut 33,9 millioner rensefisk. Den registrerte dødeligheten samme året var 14,7 millioner, inkludert fisk som av ulike årsaker ble avlivet og destruert. Det mangler fortsatt dokumentasjon på overlevelsesgraden og det udokumenterte tapet av rensefisk. Den manglende kontrollen er problematisk, det er for lite kunnskap om hvor mange som dør i merdene og når i produksjonen de dør. Det blir dermed vanskelig å anslå dødelighetsprosenten i forhold til tidligere år, samt å finne ut om praktiske utbedringer gir økt overlevelse.

Resultater fra spørreundersøkelsen som gjengis i Fiskehelse rapporten for 2023, viser at det er håndtering som tar livet av flest rensefisk. Dette kan sees som en følge av Mattilsynets presisering av regelverket om at rensefisk skal sorteres ut før behandling mot lakselus. Selv om det er krav til at utsorteringen skal foregå på en skånsom og velferdsmessig forsvarlig måte, skårer nå håndtering på topp som dødsårsak. Dette kan tyde på at det er vanskelig å gjennomføre nødvendige skånsomme tiltak for rensefisken. Medikamentfri avlusning har vært rangert som viktigste dødelighetsårsak for rognkjeks i 2022, 2021 og 2020, og skårer fortsatt høyt for rognkjeks.

Ifølge Dyrevelferdsloven skal vi ikke bare verne om dyrene, men aktivt legge til rette for god dyrevelferd. Rensefiskene har rett på det samme vernet og rett til forsvarlig dyrevelferd akkurat som oppdrettslaksen. Miljøet i merdene er imidlertid tilpasset nettopp oppdrettslaks, atletiske rovdyr som har åpent vann som sitt naturlige habitat. Leppefiskene er tilpasset et liv på

grunt vann blant tang og tare. Rognkjeks starter livet i fjæra for så å trekke ut mot åpent hav. Ved gyting trekker den tilbake til kysten, men i motsetning til laks er rognkjeks en dårlig svømmer.

Til tross for at det gjøres tilpasninger i form av nedsenkede skjul og tilpasset fôr er likevel dødeligheten fortsatt for høy, og velferds- og sykdomsutfordringene for store. Høy dødelighet er det sterkeste holdepunktet som tilsier at rensefisk ikke har forutsetningen til å tilpasse seg livet i merden. Rensefiskens tålegrenser for blant annet håndtering, temperatur, vær og strømstyrke avviker fra laksens tålegrenser, og kravet til forsvarlig dyrehold forutsetter dermed at miljøet til rensefisken tilpasses slik at de også kan ha en akseptabel velferd.

Har rensefisken ønsket effekt

Rensefiskens effekt mot lakselus er diskutabel. For det første er det uvisst om rensefisk og laksefisk møtes i merdene, pga. deres ulike miljøpreferanser og det store volumet i merden. Det er også knyttet usikkerhet til rensefiskens evne til å spise lus. Imidlertid er det flere oppdrettere som mener å ha effekt av rensefisk ved å tilrettelegge med artstilpassede skjul og eget fôr. Ved rett plassering og utforming, fungerer skjulene som hvilested og møteplass mellom laksefisk og rensefisk.

Sykdom og smitte

Rognkjeks stammer fra oppdrett, og står for om lag halvparten av totalt utsatt rensefisk. Fordelen med oppdrettet rensefisk er bedre kvalitet, mulighet for vaksinerings og lavere risiko for sykdomsoverføring. Leppefisken derimot er stort sett villfanget, bortsett fra en liten andel oppdrettet berggyllt. Mesteparten kommer fra Norge, i tillegg til import fra Sverige og Storbritannia de siste fire årene. I 2023 og 2024 er det gitt tillatelse til å importere fra Danmark. Denne fisken har en ukjent smittestatus og utgjør en stor biosikkerhetsrisiko samtidig som lange transporter er en påkjenning for fisken.

For de ulike artene av leppefisk har det i flere år vært bakteriesykdommen atypisk furunkulose som kommer som dødelighetsårsak nummer to, etter håndtering,

Rensefisk lider under dårlige velferd og høy dødelighet. Foto: Havforskningsinstituttet

Det er tidligere vist at leppefisk kan være friske smittebærere av denne bakterien, og når fisk av ulik opprinnelse blir blandet i et nytt og stressende miljø, er det lett at sykdommen blusser opp. Noen effektiv vaksine er ikke utviklet og medisinerings av syk fisk i merdene er heller ikke praktisk mulig. Syk rensefisk vil bidra til en belastende smittesituasjon i laksens nærmiljø.

Mattilsynet har sagt at fortsatt bruk av rensefisk forutsetter at bruken påviselig er velferdsmessig forsvarlig, noe som er fulgt opp i Regjeringens Havbruksstrategi fra 2021. Det følger her at «Hvis næringen i årene som kommer ikke kan dokumentere på en tilfredsstillende måte

at rensefisken kan leve gode liv i merdene og bidra vesentlig til lakselusbekjempelse, ser regjeringen det som en naturlig konsekvens at bruken av rensefisk må avvikles».

Det er dyreeieren som er ansvarlig for å dokumentere at velferden er god nok. Fiskehelsepersonellens rapportering til Fiskehelse rapporten tilsier at velferden til rensefisken ikke har bedret seg vesentlig siden Mattilsynets kampanje i 2018/2019. Videre oppgir fiskehelsepersonell fortsatt stor usikkerhet på om rensefisken bidrar vesentlig i lusebekjempelsen. I dag er det ingen holdepunkter som tilsier at kravene myndighetene har satt for videre bruk av rensefisk, er oppfylte •